

Александра С. Лукић
<https://orcid.org/0009-0004-6112-0863>
ОШ „Дуде Јовић”
Жабари

УДК 821.163.4.09"14/19"
323.17:159.923.2(497.13 Дубровачка
република)"14/19"
DOI 10.46793/Uzdanica23.1.053L
Прегледни рад
Примљен: 25. новембар 2025.
Прихваћен: 16. март 2026.

НАЦИЈА И НАРАЦИЈА: О НЕКИМ ИДЕНТИТЕТСКИМ И ИМАГОЛОШКИМ АСПЕКТИМА ДУБРОВАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ И КУЛТУРЕ У КОНТЕКСТУ СРПСТВА ДУБРОВНИКА¹

Айсиџракић: У раду ће се разматрати феномен националног идентитета Дубровника за који се сматра да се превасходно обликује дискурзивно, односно у зависности од наратива, при чему ће се пажња посветити српству Дубровника и начинима на које се оно конструисало, деконструисало и реконструисало, као и стратегијама обликовања различитости и постављања граница које се ишчитавају из дубровачке књижевности, а које су послужиле изградњи имаголошких представа Дубровчана о себи и другима, других о њима, односно одвајању идентитетских тачака *ja/групи* кроз књижевност и културу. Појам идентитета посматра се са теоријског аспекта као флуидан и дискурзивно условљен, једнако као и мишљење које се креира о неком народу у свести Другог. Закључци који се намећу на основу чињеница о историји Дубровника, историји књижевности старог Дубровника и новије дубровачке књижевности сведоче о томе да је национални идентитет у Дубровнику био изразито дискурзивног карактера, те да се кроз наративе обликовао, једнако као што је дискурзивно конституисана и имаголошка слика Дубровника. Истовремено, дискурс се показује и као главни вид испољавања како идентитета, тако и другости и различитости, али и истицања сличности.

Кључне речи: идентитет, имагологија, стари Дубровник, Срби католици, нација, наратив, дискурс, култура.

¹ На увиду у обимну заоставштину фонда Будмани аутор захваљује Државном архиву у Дубровнику.

1. ДИСКУРЗИВНИ КАРАКТЕР ПОЈМА ИДЕНТИТЕТА У КОНТЕКСТУ ДУБРОВНИКА

Националним и културним идентитетом Дубровника, како старог, тако и Дубровника деветнаестог века, за који се посебно везује проминенција Срба католика, те, дакле, српством Дубровника, бавили су се ауторитети попут Јеремије Митровића, Ђорђа Николајевића, Радослава Вукомановића, Ирене Арсић, Бранислава Станковића, али и Николе Тоље и Светозара Бо-рака, а упутно је споменути и Милорада Вукановића, доктора историјских наука и председника Српског народног вијећа у Дубровнику, будући да је др Вукановић тренутно главни уредник часописа *Пома* (насловљеног из сентименталних и традицијских разлога једнако као и некадашњи часопис дубровачких гимназијалаца, према песми „Пома” Меда Пуцића), чији бројеви из 2024. и 2025. године обилују научним и историјским текстовима штампаним на ћирилици, а штампани су у Дубровнику, чиме представљају својеврстан куриозитет у данашње време, а истовремено бивају и сведочанством о, и данас присутној, потреби за ћирилицом у савременом Дубровнику.

Већ на почетку суочавамо се са проблематиком дефинисања појма националног идентитета: шта чини идентитет, а шта конституише (или конструише) једну нацију? Извесна флуидност се не може пренебрегнути у постојећој плејади теорија и полиморфности аспеката са којих се посматрају ови феномени, међутим, чврсте постулате од којих морамо кренути у проучавању ипак имамо: нацију чини извесна група која се карактерише истим језиком, обичајима, традицијом и културом, док идентитет представља све оно што један субјект доживљава као своје лично ЈА, јаство или, новије, селф, односно све оно што ја јесам, а особито и јасно дефинисано – оно што ја нисам, спознато и ограничено. Национални идентитет би, стога, био све оно што један народ одваја од других народа и чини га јединственим, а његове припаднике, по тим истим особинама, спаја. Дobar пример који илуструје оваква запажања је следећи: „Најдубљи душевни комплекс у Енглезу је *fair play*, Французу *le droit*, Шпанаца *el honor*” (Дворниковић 2000: 123). Међутим, о томе како се ствара национални идентитет дискутује Милена Пешић, говорећи о његовом дискурзивном конструисању:

Под окриљем постмодерних и постколонијалних деконструкција [...] појавио се низ нових приступа у проучавању националног идентитета [...] ови приступи деконструишу метанаративне нације [...] и настоје објаснити како се национални идентитети друштвено конструишу посредством дискурса, употребом језика на систематске начине (Пешић 2023: 28, 29).

У прилог произвољности доживљаја националног идентитета и варијабилности приступа феномену идентитета на територији Дубровника наводи-

мо чињеницу на коју је указао филолог Милан Решетар, рођени Дубровчанин, у својој приступној академској беседи изложеној у СКА 1941. године под насловом *Најстарији дубровачки ѿговор*, у којој истиче да су за њега Срби и Хрвати исти народ, али „кому су Срби и Хрвати два народа, тај ће морати признати да је Дубровник по језику увијек био српски” (према: Танасић 2023: 21). Помињући деветнаести век, Ирена Арсић истиче да је ћирилично писмо у Дубровнику 19. века било равноправно латиничном и да бива делом „преовлађујућег српског националног осећања у интелектуалним, односно културним круговима” (Арсић 2019: 129). Ова ауторка такође подсећа на познату чињеницу о „првим забележеним стиховима у дубровачкој књижевности аутора Џона Калићевића, исписаних ћириличким писмом 1421. године у палати Спонзи на једној страници дубровачког царинског статута: ’Сада сам остављен срид морске пучине, / валови моћно бјен, дажд дојде с висине, / кад дојдох на копни, мних да сам...’” и истиче их као „најбољу, а и врло лепу илустрацију за присуство ћирилице у Дубровнику” (уп. Арсић 2021: 10).

Употреба језика у циљаној функцији обликовања националности неретко има политичку функцију. Ова функција није нужно негативно обојена, али се мора нагласити да је припадност осећај којем човек као социјално биће стално тежи, те њиме не би требало манипулисати. Осећај припадности би априорно требало да има за циљ себе сама. У том контексту, смиао националности може се објаснити повлачењем паралеле са појашњењем појма слободе као вишег политичког начела, а код старих Дубровчана она је препозната као метапринцип, супремативни, скоро онтолошки постулат који се вековима ишчитава из познатих Гундулићевих стихова „О лијера, о draga, о slatka sloboda” (Gundulić 1962: 149). Бодрожих потенцира да се људи примитивних заједница инстинктивно одупиру освајачима, док цивилизоване заједнице испољавају јасну свест о смислу тог отпора јер „да би слобода [...] била уздигнута до политичког начела мора постојати свест о тој слободи” (Бодрожих 2023: 97). Дакле, смисао и суштина националног идентитета не постоје без самосвести, без промишљања о личном идентитету и припадности која се манифестује кроз идентификацију са другима. Ова свест требало би да представља и свест о промени која не подразумева одрицање од старог, традицијског, али неизоставно захтева обнављање и подсећање и, могуће, у извесном смислу, демистификацију себе саме, кроз наратив. Милена Пешић се дотиче речи Хоми Бабе: „нације као нарације” (према: Пешић 2023: 29), алудирајући на то да је свака нација, као друштвени конструкт, настала кроз наратив, кроз дискурс, на шта се надовезује и питање Ирене Арсић у контексту српства Дубровника: „како је нарација (књижевност) обликовала нацију, што има свој пандан у проблему – како је нација обликовала нарацију” (Арсић 2019: 69) што, како ауторка закључује, „у Дубровнику добија посебан вид” (Арсић 2019: 69), дакле, добија особито на значају. Пешић се опомиње и мисли Урија Рама који националност одређује превасходно као „нарацију,

причу коју људи причају о себи како би дали смисао свом друштвеном свету” (према: Пешић 2023: 29). Уколико не дозволимо да нас ово и њему слично тумачење да су идентитети засновани на „ослобађајућој амнезији и селекцији културних одлика, те да идентитетски наративи нису израз социјалне хомогености, нити репрезентације непроменљиве културне реалности” (Пешић 2023: 30) демотивишу у настојањима за стабилнијим одређењима појма националног идентитета, остаје нам да причу о деконструкцији искористимо у сврхе поновне конструкције, односно реконструкције, националног идентитета, а можда још и више, с циљем унапређења и очувања националности кроз пажљиво однегован наратив и функционално прилагођен дискурс. Тако се реконструкција националног идентитета уочава и кроз обнову култа Светог Саве, који је негован у континуитету, али се прослава светосавске свечаности у Дубровнику установљава тек од половине деветнаестог века на иницијативу Матије Бана. У прилог томе колика је била важност дискурса књижевности, наратива, у остваривању овог циља сведоче и речи Ирене Арсић:

Свети Влахо и Свети Сава се постављају један крај другог у уметничком и литерарном доживљају тога доба као равноправни браниоци не само нових верски толерантних времена (која су легализовала постојање православне конфесије на вековима негостољубивој строгокатоличкој територији), него и једне ексклузивне појаве карактеристичне за последње доба старе дубровачке културе – појаве Срба католика (Арсић 2019: 114).

Стивен Гринблат истиче да људи бивају „културни артефакти” (Гринблат 2011: 22) и упозорава на то да књижевност функционише на три начина: „као конкретизација конкретног понашања одређеног писца, као сам израз кодова којима је обликовано понашање и као рефлексија о овим кодовима” (уп. Гринблат 2011: 22). У првом реду, из овога проистиче то да књижевност, али и наука, које увек проговарају, и култура, која је неминовно ангажована, чак и онда када не претендује на то, морају бити стављене у службу очувања националног идентитета. Идући у том правцу, скрећемо пажњу на то да дубровачки Срби католици, како професор Танасић истиче, примивши католичанство, нису радо прихватили да службу слушају на латинском језику (уп. Танасић 2023: 20), те се зато пришло штампању књига на, како професор потенцира, „народном, српском, језику”² (Танасић 2023: 20), а да је ова борба за сопствени језик и писмо баштињена још од прошлих времена сведочи нам писмо пароха дубровачког Ђорђа Николајевића упућено Скупштини у Бечу у име Дубровчана источног обреда, којих је 1848. године, када је писмо сачињено, било чак 82.500 (Николајевић 2004: 142): „Нека и наша народност, нека и наш српски језик заједно с писменима његовим Кирилским с вашим

² *Дубровачки молићвеник*, прва књига штампана српским народним језиком и ћирилицом 1512. године, раније штампане на Цетињу су на црквенословенском (Танасић 2023: 20).

успореду стоји” (Николајевић 2004: 142–143). Ова борба за равноправност писма и *народносћи*, коју посебно истичемо као битан појам у 1848. години, највернији су приказ дихотомије истока и запада, лиминалног статуса субјекта који се, борећи се за могућност декларисања, већ декларише. И тај ће *наши језик* постати архисема дубровачке творенице *нашијеници*, појма *нашијенсџива*, који ће се темељити како на извесној разликовној функцији, тако и на (и превасходно на томе) интеграционој функцији базираној на заједничком пореклу: „кључна се чињеница за добијање овако готово интимног назива скривала у пореклу конкретне личности које је морало бити српско, односно, матерњи језик је морао бити заједнички – нашки, односно српски” (Арсих 2021: 15). И управо се у амалгамисању значења појма *нашијенсџиво*, који није подразумевао само католика или православца, јер су под њега потпадали и припадници муслиманске вероисповести, али истоветног порекла (в. Арсих 2021), уочавају структурално позициониране идентитетске тачке, његова процесуалност и дискурзивна условљеност, о којима проговара Милена Пешић, ослањајући се на Хола (Hol 2001: 217–219):

Деконструкција централног истраживачког појма – идентитета, подразумевала је пре свега његово неесенцијалистичко поимање као стратегијског и позицијског, плуралног и процесуалног; његово смештање унутар, а не изван дискурса, сагледавање као производа специфичних стратегија исказивања у специфичним историјским и институционалним локацијама, са специфичним дискурзивним формацијама и праксама; као настајућег унутар игре специфичних модалитета моћи, и стога више производа означавања разлика и искључивања, него знака природно конституисаног јединства (према: Пешић 2023: 29).

Ирена Арсих истиче закључке професора Мирослава Пантића о томе како се и у приморским градовима међу господом „бугари”, да се време проводи у „попијевкама” о Марку Краљевићу, док дубровачки сељани заједно са племићима играју кола и „кличу” на господским гозбама, показујући знатан уплив српских народних епских јунака и мотива у дубровачку усмену и писану традицију (према: Арсих 2021: 16), а говорећи о поклону цара Душана Дубровчанима – полуострву Пељешац са Стоном, закључује да је Дубровник присвајањем српских територија „баштинио и православно становништво, које је традиционално зрачило светосављем”, те да је ћириличка традиција, везана уз литургију, била „дубровачка базична традиција, што се протегло кроз векове” (уп: Арсих 2021: 8), на основу чега се битно могу мапирати тачке које представљају сличности живота и обичаја народа у Дубровнику и на територији матичне српске земље кроз векове, а које регулишу идентитетске оквире. Ипак, ако идентитет и схватимо као претежно маркиран разликама и искључивањима, он не мора нужно бити негативно конотиран феномен. Напротив, ово нам знање може служити у сврху афирмације појма,

а тиме и његовог даљег устоличења: уколико се идентитет не схвата „знаком природно конституисаног јединства” (Пешић 2023: 29), како назначаваша Пешић, чињенице о томе да се он друштвено конституише и дискурзивно обликује позивају нас на извесну одговорност при његовом даљем обликовању и очувању. Дубровник је, може се закључити на основу става Ирене Арсић, поштовао априорно полиморфно јединство свог порекла и трајања и, поштујући га, обликовао свој идентитет унутар себе сама управо као различитост, али и уједињујућу функцију:

Притом је неспорно да је Дубровник, односно његови хроничари, историчари и писци, био свестан свог словенског порекла, као и чињенице да је, не само територију, него и своје становништво допуњавао и обнављао словенским, као и што је било потпуно извесно да су његови литерарни стваралаци били дубоко упућени на само у народно усмено стваралаштво, него су се редовно и радо, уз класичне латинске и нове италијанске узор, нападали на његовим вечно свежим кладенцима (Арсић 2019: 93).

Стратегије конструисања националног идентитета на које наилазимо у раду Милене Пешић именоване су као асимилација, триангулација, аргументација, метанарација, стратегије ублажавања и интензивирања, хибридизација националних идентитета, али и њихова реанимација (уп. Пешић 2023), а многе од ових метода пандан су и методама манипулације и све се оне обликују кроз дискурс. Тако, професор Вукановић истиче да је, поводом прославе почетка рада Матице српске у Дубровнику пуно „лијепих ријечи изречено, пуно је телеграма и писама упућено, али све је остало на слављу и лијепим жељама” (Вукановић 2024: 12), једнако приписујући ову љубавност и Матици српској из Новог Сада, САНУ, као и Матици хрватској, те у његовим речима можемо уочити препознавање стратегије ублажавања и интензивирања и повући паралелу са констатацијом Светозара Борака о индолентном ставу Београда према Дубровнику:

Поткупљиви, политички неписмени и са великим недостатком елементарног патриотизма, као и већина српске интелигенције, српски политичари и интелектуалци из Београда су, прије као и сада, гледали на осипање српског народа преко Дрине са неподношљивом равнодушношћу. Тако су нестали Срби католици из Дубровника (Борак 1998: 6).

2. УЛОГА КУЛТУРЕ И УМЕТНОСТИ У ИЗГРАДЊИ ИМАГОЛОШКЕ ПРЕДСТАВЕ О СРПСТВУ ДУБРОВНИКА

Интересантно је то како се на друштвене феномене попут књижевности, културе, уметности и националног идентитета неретко може применити

принцип холограма: уколико се уметност и култура језички, дискурзивно обликују, онда се и национални идентитет обликује дискурзивно, посредством културе и уметности. Зато не чуде познати поступци Срба Дубровчана којих се опомиње Ирена Арсић говорећи о периоду након Другог светског рата: Срби Дубровчани уништавали су своје рукописе и њихови наследници брутално су се ослобађали заоставштине својих предака (уп. Арсић 2021: 107): „Тако су рукописи Марка Мурата нестали, док је [...] бројне рукописе Антуна Вучетића, по сведочанству наследника, *прогутало море*”³ (Арсић 2021: 107). Ови наративи које је прогутала тама јер су на било који начин угрожавајући управо су сведочанства како о значају дискурса, тако и о дијалогичности појма националног идентитета. Како истиче Ирена Арсић у подбележним коментарима испод писма Меда Пуцића Матији Бану, Медо Пуцић се никада није женио:

Последњи из дубровачких племићких породица, међу њима и седморица Пуцића, нису за собом оставили потомство, како им синови не би били аустријски поданици. „Свакоме се хоће наћ лијека, властелину никад довијека”, како је ову одлуку сажео М. Пуцић (Арсић 2021: 150).

Ово свесно опредељење о затирању сопствене лозе сведочи нам о положају Срба католика, али истовремено и о дискурсу као основи сваког идентитета: како „говори” чињење, једнако нам, некада и много више, „говори” нечињење, а највише од свега, неретко, говори се ћутањем; рукописи које је прогутало море или прогутала тама, или су спаљени – обично су баш они рукописи из којих се на симболичкој равни највише ишчитава. Управо је Марко Мурат тај који у писмима Лазару Марковићу, које је објавила Софија Божић у делу *Српство Марка Мураћа* истиче: „Дубровчани Пуцићи, Будмани, Стојановићи, Богишићи, Зоре, Франасовићи, Ђаје, Војиновићи, Решетари итд. осећали су се и осећају се Србима” (према: Божић 1999: 294–312). Мурат такође каже: „Синци, сила нам је да будемо Хрвати и то ваља бити, ако нећеш да те многи прогоне премда ми ни у дјетињству, ни наши оци, ни наши дједови нијесмо знали за то име” (према: Божић 1999: 301–314), чиме је јасна његова идеја о националном осећању истакнутих Дубровчана интелектуалаца. Такође, принцип холограма остварује се и у томе што су култура и уметност једни од носилаца националног идентитета у контексту његовог обликовања и неговања, али и, обратно, једни од основних видова његовог испољавања, представе у односу на *грује*. Још се у Палмотићевом спеву *Дубровник поновљен* чува успомена на Светог Саву: „Nahode se tu telesa / S strane u skrinji Save sveta (Palmotiћ 1878: 174), а помиње се и Ђурађ Бранковић: „Tvoje ime svietlo toli, / Što Despota Gjurgja ne da / Kad ga iska car oholi” (Palmotiћ 1878: 170), као и Милош Обилић: „Nude babe, kojoj

³ У монографији И. Арсић истакнута конструкција дата је под знацима навода.

s zubi / Kobilović nos odgrize, / Kad Murata cara ubi / Ter u kuću nje sakri se” (Palmotić 1878: 177). Кроз историјски континуум треба очувати културну баштину. Политизација културе није ретка појава. Оно што се о њој даје закључити то је, примарно, да је неухватљива. Политизација је такође дискурзивног карактера и наратив јој је погодно средство којим манипулише и оперише кроз све форме уметничког стваралаштва које касније постају репрезенти културе, културна добра. Ослањамо се у овој тврдњи и на закључак Зорана Аврамовића:

Култура није чиста култура, уметност није чиста уметност. Национално и општељудско искуство показују да се култура и уметност могу инструментализовати за разне циљеве [...] У форми уметности Срби се у неким делима приказују као примитиван народ, којим управљају нагонска структура, воља, страсти. У овим уметничким стваралачким делатностима појављују се и социјални, политички и национални моменти (Аврамовић 2022: 27).

У истом научном раду Аврамовић помиње *Српски филм* као изразито негативно представљање једне нације свету, не дајући посебан значај и самом наслову филма, који у себи садржи и присвојни придев еквивалентан ознаци за националну припадност, који као означитељ на семантичком нивоу отвара прегршт алузија, на основу којих се и гради имаголошка представа Срба у очима *грујои*. У овом правцу став износи и Стојнов, говорећи о високој поларизацији идентитетских амплитуда у контексту српског националног идентитета, саопштавајући резултате једног истраживања на одређеном броју испитаника:

Izgleda kao da su ispitanici mislili: „Ako moram da budem Srbin koji je demonizovan u očima drugih, ili mučenička žrtva u očima moje nacije, možda nije ni tako strašno odustati od sopstvenog identiteta!” Biti srpski demon ili srpska žrtva, s jedne strane, naspram toga da se ne bude Srbin (ali ni demon ni žrtva), s druge, izgleda kao lakši izbor (Stojnov 1999: 152).

Позиција која приморава субјекта да бира између опречних, опозиционих опција *демон* или *жртва*, те га нагони на то да онда радије бира антиидентификацију, најбоље сведочи о томе колико је карактер креирања идентитета дискурзивног типа, као и о томе колико је друштвена теорија, такође дата у наративу, књижевност, уметност, па и историја суштински сачинитељ идентитетских и имаголошких тачака. На оваквој оси која је искључиво биполарна, субјект нема могућност средишњег одређења, опционалност се манифестује једино као *бић* или *не бић*, о чему говори и Стојнов у свом раду, позивајући се на Косовску легенду и речи цара Лазара (уп. Stojnov 1999), а и нама се природно намеће наставак овог низа поларитета: *вјера* или *невјера*, *великосрпство* или *антисрпство*, за и *прош*ив Вука, и тако даље. Неопходност извесног степена ублажавања, проналаска субјекта у ограниченом, али

не и нужно граничном пољу идентитета, својеврсна неутрализација идентитетских полова намеће се јер се оваквим и сличним представама унутар нас самих, а потом и извана, не добија превише, а губици могу бити многоструки, у одређеним временским ситуацијама и ненадокнадиви. Једнообразно маркирање управо је пут ка измицању ширине у погледима, а исто је пут који се утире нетолеранцији, истицању различитости са призвуком *бољшџори*, а не само *груѓачији*, што доводи до несугласица међу народима, сукоба или, макар дискурзивних, али деценијских, говора мржње и мањка толеранције. Ове се појаве најпре рађају у сусрету малих, сродних народа који временом добијају потребу да се једни од других дистанцирају, одвоје и то покушавају да учине увећањем међусобних разлика. Фројд је ово називао нарцизмом малих разлика⁴, односно антагонизмом оних који су међусобно слични, а неретко је активан и принцип негативне генерализације, супротан принципу истицања разлика, који, истичући сличности малих балканских народа, гради једнообразно мишљење о њима као скупини која има изузетно негативан имаголошки предзнак:

Карактеролошком анализом указује се и на динарску плаховитост, самохвалу, сујету, деструкцију, као и склоност човека балканског поднебља сагледавању људи и појава као екстремних супротности. Петра Цацића можемо сматрати зачетником наше имаголошке критике (Дунић, Томић 2021: 105).

Сагледавање људи и појава као екстрема, односно гранични поглед на свет по моделу *црно/бело* није стран ни култури ни уметности; хоће се рећи – оваква тематика није несвакидашња у делима књижевности. Управо зато аутори рада о којем се говорило помињу Петра Цацића као нашег првог имаголошког критичара, који је, као „андрићолог”, улагао напоре како би објаснио дихотомију оријенталног света и српства у делима Иве Андрића. Као релевантан пример имаголошког аспекта књижевних дела довољно је споменути Држићев однос према Которанима, одакле је и сама његова породица потекла, те у извесном смислу уочавамо аутонегацију, али и такозвану котороманију, те пишчево истицање представа о Которанима као килавим људима, потом Корчуланкама као женама слободнијег понашања, Турцима као неукима и слично. Књижевност, хотимично или нехотице, потпада под политизацију у извесној мери, на шта опомиње и Бодрожич, цитирајући Чавошког: „скоро сви искази старијих писаца о нацији у једном су истоветни: појам нације је нераздвајно здружен са појмом политике” (према: Бодрожич 2023: 99). Литература (а и уметност уопште) као што утемељује национално ЈА, тако га и представља, односно диференцира од оног ТИ, односно ДРУГИ, како сведоче и већ поменути аутори:

⁴ Narcissism of small differences (Wikipedia)

Литература може да буде, с једне стране, утемељење културног и националног идентитета, а с друге стране, стални показатељ разлика. Слика о себи и слика о Другом у књижевности веома су важне, не само за разумевање националног карактера и очување културног идентитета, већ и за ослобађање од идеолошких читања и стварања стереотипа (Дунић, Томић 2018: 104).

Исти аутори опомињу управо зато на опасност од креирања стереотипа и предрасуда и флуидност у границама стварног и измишљеног, те је зато опрезност један од главних елемената при пласирању, тумачењу и представљању уметничких дела и културе у целисти. Сва вредна дела наше књижевности и уметности имају ипак ту способност метаприче, метапоимања, те се показују као способна да се тумаче другачије, мимо политизације, пре свега кроз њихову естетску вредност, која би требало да буде ослобођена свих осталих маргиналних значења, а потом и кроз афирмативни однос према креирању и симболизовању националног идентитета. Променљивост идентитета и дискурзивност његових конструката о којој говори Стојнов: „mada je jedan od definišućih kriterijuma identiteta postojanost i jedinstvenost u vremenu [...] pojam identitet ne označava nešto što je potpuno nepromenljivo, već nešto što se vremenom menja” (Stojnov 1999: 141) може послужити управо у прилог чињеници да се, упркос тешким временима, идентитет Срба католика у Дубровнику двадесетог века и њихов интимни доживљај сопствене националности није доводио у питање, што нам недвосмислено показују Бранислав Станковић и Александра Нинковић Ташић у монографији *Дубровачки Срби: изгубљено наслеђе*, у којој наводе речи Луја Војиновића, потомка једне од најчувенијих српских католичких породица, објављене у листу *Време*, публикованом 30. јануара 1938. године:

Ја ћутим да ми у жилама тече српска крв оних Војиновића који, по српским и руским пољанама, до наше добе, мачем написах неколико страница историје српског народа. Па како они нису могли бити до српски великаши, тако и ја, ништаван њихов потомак, нисам и не могу друго да будем него Србин, приправан дати свој живот за славу и величину српског народа (према: Станковић, Нинковић 2019: 45).

Идентитет Срба католика у Дубровнику није био растегљив и променљив феномен; није подлегао времену нити притисцима, а ћутање којим отпочиње реченица Луја Војиновића, односно императив ћутања, искоришћено је као подобно тло за креирање неисправне имаголошке представе о Србима католицима, о чијим ће се ћутањима и до данас – ћутати. Зато се борба коју су они тиховали и тамновали може упоредити са закључком који нам доноси Звездана Елезовић након анализе статуса уметника пронационално оријентисаних на Косову и Метохији у прошлом веку:

У тешком времену албанске политичке хегемоније у Покрајини, српски уметници успели су се изборити за свој статус и афирмисати национално стваралаштво. Јасно је да ликовна сцена у Покрајини није омогућавала потпуни уметнички израз (због чега је део наших уметника наставио да ствара у централној Србији), на промовисање идентитетских вредности српске културе кроз уметност. У овом периоду могу се запазити храбра уметничка остварења која су садржала националну поетику (Елезовић 2021: 507).

Задржавањем на атрибуцији *храбра* уз синтагму *уметничка остварења* још једанпут се позиционирамо у дихотомији значења и функција: значењски – храбро јесте бити оно што се забрањује, нарочито онда када су те забране незваничне, имплицитне, неинституционализоване, када свако делање мимо тих неизречених забрана има за последицу санкцију или, можда још и горе од санкције – игнорисање; функционално – Звездана Елезовић позиционира слободног уметника априорно на контрапункту првих борбених редова за националну свест и национални идентитет и тиме се у заслугу уметника ставља много, али му се и одговорност проширује. Јер, не смемо занемарити ни опаску да су неки од стваралаца из контекста стваралаштва до двадесетих година прошлог века морали да напусте своја огњишта, а поред огњишта и своје установе културе, дакле институције, како би се, ослобођени притиска, уметнички изразили. Ово дословно измештање има и своју метонимијску потку: угрожавањем интегритета уметничке слободе долази до померања, али и то померање је *померање по блискости*. У овој борби за опстанак, дословно схваћеној, али и борби за опстанак уметности и борби за опстанак кроз уметност, буди се реминисценција на мит о Косовској вили која је, након пада Лазаревог царства одлетела са Косова и слетела у Дубровник, да тамо настави да одржава српство кроз векове песмом и причом (дакле наративом), премештајући, односно померајући границе територије, народа и литературе, како то истичу Дунић и Томић: „књижевна дела могу утицати да имагинарне границе постану стварне, а да се стварне границе помере” (Дунић, Томић 2018: 104). Косовски мит баштињен је у свести Дубровчанина Меда Пуцића, аутора песме „Срби на Косову”, која нам доноси следеће мисли: „Гле, устају!... древне с’јенке. / Та госпоцка ведрa лица... / Цар Лазаре, вођа Милош, / С Косанчићем друг Топлица, / Стари Богдан с девет тића / девет тића / Југовића / [...] / Ове р’јечи што из срца лете / С славног негда Дубровника града, / У в’јенац ви на спомен уплете / Лазарових врсника потомак” (према: Арсић 2023: 1). У контексту духовног померања граница посредством речи које лете из Дубровника ка Косову, ваља истаћи да у богатој заоставштини Пера Будманија у Државном архиву у Дубровнику наилазимо и на рукописно сведочанство писано ћириличким писмом у ступцима под насловом *Поеме од Усџанка Ерцеџовачка* које реферише на Херцеговачки устанак, догађај који се у историји назива и Невесињска пушка и који се одиграо 1875. године, о чему и у самој песми стоји сведочан-

ство: „Ми устанак данас подигосмо / у 1875. години” (HR-DADU-271, kut. 4, jed. 210)⁵. Запис није датиран, али је очигледно да је поема, односно епска песма рађена према узору на народну српску десетерачку поезију, с обзиром на недоследни епски десетерац кроз свих девет стубаца песме (пример је стих „у 1875. години”), тематику устанка и борбе, али и спомен виле која кликће својој далекој вили посестрими, који је у потпуности у духу српске народне поезије⁶: „Ерцеговка кликовала вила / С дурмитора високе Планине / На Србију Главу окренула / Тедозивље саавале вилу / Посестримо авалкино вило / Зар нечује рамна шумадија / шта се чини Наерцеговини?” (HR-DADU-271, kut. 4, jed. 210), где се посредством виле Авалкиње и виле Ерцеговкиње остварује континуитет националног идентитета који не познаје територијалне и државне границе како у прошлости, тако ни у будућности. Такође, говорећи о делу Меда Пуцића, Стјепан Ћосић истиче управо то да је српска историја опевана као национална есхатологија овековечена у визији велике балканске државе под српским вођством и подвлачи да је у том процесу поетски истакнуто место Дубровника, као „utočišta vila koje su vekovima pod turskim jarmom čuvalе duh narodne slobode i omogućile континуитет српске културе” (уп. Ћосић 2014: 72). Ирена Арсић износи занимљивости о дубровачком властелину и песнику Меду Пуцићу, који је својевремено био централна личност дубровачког круга Срба католика својим духовним и интелектуалним деловањем, а који у писму Стојану Новаковићу предлаже да један другоме пошаљу своје текстове, те потенцира: „Ја ћу штампати моје ствари ћирилицом, лијепо би било да нам Ви штогод пошљете латиницом, да се тако барем ругамо будалаштини наших и Ваших једностранца” (према: Арсић 2023: 1). У прилог таквом опредељењу сведочи и текст Стојана Новаковића *Уједињујмо се културом*, где стоји и:

Duh je silniji od tijela; misao je jača od svačega. Trošne su sve čovječanske ustanove, ali je vječit i nerazoriv duh narodni u svojoj svijesti, u svojoj obrazovanosti, u duhovnom jedinstvu svojem. Na dan 31. januara 1908. opomenimo se da je prije sto godina pred udarcima sile pala i Republika Dubrovačka, najstarija ustanova koju je Srpstvo naslijedilo iz srednjih vijekova i koja je u XIX. vijek uplivala [...] Duh srpstva nije pao i nije mogao pasti. On je lebdio iznad tјјh ruševina. Nјјega je nosila knjiga, pjesma i priča; on je živio u vјјeri, u knjizi i u јјeziku (Новаковић 1908: 1)⁷.

3. ЗАКЉУЧАК

Најбитнији сегмент сваке дискусије о култури и уметности као носиоцима националног идентитета требало би да буде разрађивање стратегија

⁵ Цитирање извршено према званичним упутствима HR DADU *Upute za citiranje – Državni arhiv u Dubrovniku*

⁶ Цитате преносимо у складу са правописом који је примењиван у рукописној грађи.

⁷ Цитат је усклађен са правописом дигиталног извора.

којима би се оне превасходно схватиле као носиоци очувања националног идентитета и имаголошке слике о једном народу. Намеће се закључак о томе да је национални идентитет у Дубровнику био изразито дискурзивног карактера, те да се обликовао кроз наратив, једнако као што је дискурзивно конструисана и имаголошка представа Дубровника. Истовремено, дискурс се показује и као главни вид манифестације како дубровачког идентитета, тако и другости, али и потенцирања сличности. Српство Дубровника, тиме, бива такође највише обликовано кроз дискурс, кроз наратив, литературу, а кроз исте те медијуме се и испољава. Наратив је био једнако значајан и у покушајима деконструкције српства Дубровника, односно у процесу распрљавања Дубровника, нарочито у случају Срба католика.

ИЗВОРИ

Арсиф, И. (2023). „Срби на Косову” дубровачког песника Меда Пуцића. *Филблог* – Блог Филозофског факултета у Нишу. <https://blog.filfak.ni.ac.rs/teme/knjige-literatura/item/597-srbi-na-kosovu-dubrovackog-pesnika-meda-pucica>

Gundulić, I. (1962). *Dubravka. Pet soljeća hrvatske književnosti, knjiga 12 – Ivan Gundulić I*. Priredio Jakša Ravlić. Zagreb: Matica hrvatska, Zora, 83–149.

Novaković, S. (1908). Ujedinjujmo se kulturom. *Srđ*, VII(1–5). Dubrovnik: Srpska dubrovačka štamparija Antuna Pasarića, 1–3. <https://pretraziva.rs/show/srdj--1908-01-31.pdf>

Palmtić Gjonorić, J. (1878). *Dubrovnik ponovljen i Didone*. Priredio S. Skurla. Dubrovnik: Naklada Dragutina Pretnera.

ЛИТЕРАТУРА

Аврамовић, З. (2022). Улога културе у обнови и ширењу националног духа. *Напредак, часопис за политичку теорију и праксу*, свеска 3. Београд: Фондација за српски народ и државу, Институт за политичке студије, 19–30. <https://scindeks.ceon.rs/Article.aspx?artid=2683-61062203019A>

Арсиф, И. (2019). *Срби у Дубровнику*. Београд: Задужбина Владете Јеротића, Domus editoria Ars libri.

Арсиф, И. (2021). *Дубровачко српство кроз векове*. Београд: Catena mundi.

Бодрожић, Ђ. (2023). Улога државе у обликовању и заштити националног идентитета. *Српска политичка мисао*, 2/2023, Београд: Институт за политичке студије, 97–113. <https://doi.org/10.5937/spm80-44375>

Божић, С. (1999). Српство Марка Мурата. *Љепопис српској културној групи* „Просвјета”, свеска 4. Загреб: Српско друштво „Просвјета”, 294–317.

Борак, С. (1998). *Срби католици*. Нови Сад: СД „Др Јован Рашковић”.

Вукановић, М. (2024). Матица српска у Дубровнику. *Пома, часопис за љови-јесћ, књижевност и културу*, бр. 9. Дубровник: Српска вијећа Града и Жупаније, 10–12.

Гринблат, С. (2011). *Самообликовање у ренесанси: од Мора до Шекспира*. Београд: Клио.

Дворниковић, В. (2000). *Карактерологија Југословена*. Београд: Просвета.

Дунић Литричин, Д., Томић, А. (2018). Имагологија у настави српског језика и књижевности са страним студентима. *Иновације у настави*, XXXI/1. Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду, 103–112. <http://www.inovacijeunastavi.rs/sr/31-1-8/>

Елезовић, З. (2021). Идентитетске теме у делима српских ликовних стваралаца на Косову и Метохији до деведесетих година прошлог века. *Баштина*, 55. Приштина: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, 503–509. DOI:10.5937/bastina31-34294

Николајевић, Ђ. (2004). *О Дубровнику и о Дубровчанима*. Ниш: Центар за црквене студије.

Пешић М. (2023). Национални идентитет из оптике његовог дискурзивног конструисања. *Национални интерес*, XIX/46, бр. 3. Београд: Институт за политичке студије, 23–46. DOI: <https://doi.org/10.5937/nint46-47584>

Станковић, Б., Нинковић Ташић, А. (2019). *Дубровачки Срби, изјубљено наслеђе*. Београд: Catena mundi.

Танасић, С (2023). Ћирилица и српска култура. *Напредак*, IV/2. Београд: Фондација за српски народ и државу, Институт за политичке студије, 19–37. <https://doi.org/10.5937/napredak4-45351>

„Поеме од Устанка Ерцеговачка”, Osobni fond Budmani, HR-DADU-271, kut. 4, jed. 210.

Hol, S. (2001). Kome treba „identitet”? *Reč*, 64(10). Beograd: Fabrika knjiga, 215–233.

Stojnov, D. (1999). Identitet: polifren ili monolitan? *Psihologija*, 32(3–4). Beograd: Društvo psihologa Srbije, 141–156. UDK 159.922.4.072(=861)

Čosić, S. (2014). Poezija dubrovačkih Srba katolika, Povijest u stihovima. *Gordogan*, 29–30. Zagreb: Udruga za kulturu, 77–83.

[Narcissism of small differences – Wikipedia](#)

[Upute za citiranje – Državni arhiv u Dubrovniku](#)

Aleksandra S. Lukić

Elementary School “Dude Jović”
Žabari

NATION AND NARRATION: ON VARIOUS IDENTITY AND IMAGOLOGICAL ASPECTS OF THE LITERATURE AND CULTURE OF DUBROVNIK IN THE CONTEXT OF DUBROVNIK IDENTITY OF SERBS

Summary: The paper examines the phenomenon of national identity, that is shaped discursively, that is, depending on a narrative. The special focus is on the concept of Serbian identity in Dubrovnik and the ways in which it was constructed, deconstructed, and reconstructed. Furthermore, paper addresses the strategies for shaping “otherness” and setting boundaries within Dubrovnik literature, which were used to form imagological representations—those of Dubrovnik’s citizens about themselves, of others about them, and, ultimately, to differentiate identity points of “self” and “other” through literature and culture.

The notion of identity is considered from a theoretical perspective as fluid and discursively conditioned, similar to the perceptions formed about a given people in the consciousness of the Other.

The conclusions that emerge from the facts concerning the history of Dubrovnik, the history of old Dubrovnik literature, and more recent Dubrovnik literary production testify that national identity in Dubrovnik was distinctly discursive in nature and that it was shaped through narrative, the same way the imagological image of Dubrovnik was discursively constructed. At the same time, the discourse proves to be the primary means through which identity, as well as otherness and difference – as well as similarity – are expressed.

Thus, the Serbian identity in Dubrovnik was likewise shaped predominantly through discourse, through narrative and literature, and it was through these same media that it was articulated. Moreover, narrative played an equally significant role in attempts to deconstruct the Serbian character of Dubrovnik – that is, in the deserbization of Dubrovnik – especially in the context of the emergence of the Catholic Serbs.

Keywords: identity, imagology, Old Dubrovnik, catholic Serbs, nation, narration, discourse, culture.